

Represijos prieš pasipriešinimo dalyvių šeimų narius Vakarų Ukrainoje (1944–1952 m.)

Kodėl, ką ir už ką sovietų valdžia baudė Vakarų Ukrainos žemėse paskutiniaisiais karo metais ir septynerius metus po karo? Kuo jai nusikalto moterys, vaikai ir seneliai, kuriuos jau taikos metu išvijo iš gimtosios žemės? Tas, kuris ieškos atsakymo į šiuos sudėtingus klausimus ir jį ras, supras, koks siaubingas yra totalitarizmas.

1944–1952 m. represinės trėmimų akcijos įgijo masinį ir žiaurų pobūdį Vakarų Ukrainoje, kurios gyventojai aktyviai dalyvavo nacionalinio išsivadavimo judėjime. Jos prasidėjo jau pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo mėnesiais ir vyko 1944 m. pavasarį, kai iki Ukrainos išvadavimo iš hitlerinių okupantų buvo dar toli. Jau tada partijos vadovai daugumoje oficialių dokumentų ėmė grasinti represijomis moterims ir vaikams, atvirai pareikšdami, jog greta ginkluotų metodų naudos šeimos įkaitų ėmimą, kad pasiektų trokštamą tikslą – paverstų Vakarų Ukrainą šimtaprocentine sovietine šalimi.

Lavrentijus Beriža dažnai citavo Josifą Staliną: „Liaudies priešas yra ne tik tas, kuris imasi sabotažo, bet ir tas, kas abejoja partijos linijos teisingumu.“ Taigi „priešais“ galėjo būti pavadinti visi tie asmenys, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių buvo nusistatę prieš stalininį režimą, net jei ir nerodė to

atvirai¹. Vakarų Ukrainos gyventojai jau nuo 1939 m. labai „abejojo“ ir komunistų partijos linija, ir žaibiškai vykdomų sovietų valdžios reformų tinkamumu, tiesą sakant, ir pačiu jos buvimu jų gimtojoje žemėje.

Tuo tarpu bolševikų režimas per daug nedvejodamas prie savo nesutaikomų priešų priskyrė ne tik OUN organizacijų dalyvius, bet ir gana didelį būrį jų giminių bei artimųjų, beje, ir visus jiems prijaučiančius gyventojus; baudžiamieji represiniai organai senu įpročiu juos vadino „pavojingu elementu dėl ryšių su nusikalstama aplinka“.

Šiandien jau mažai kam žinomos kraupios abreviatūros ČSIR (*člen semji izmennika rodine**, tėvynės išdaviko šeimos narys) ir ŽIR (*žena izmennika rodine*, tėvynės išdaviko žmona).

Tačiau jos, kaip ir šeimos įkaitų praktika, kelis dešimtmečius buvo „organiška“ stalininio režimo ir jo vykdomo politinio teroro sudedamoji dalis.

Nesileidžiant toli į praeitį reikia pažymėti, kad praktika persekioti savo tikrųjų ir tariamų politinių oponentų gimines, atsiradusi dar sovietų valdžios kūrimosi priešaušriu, pamažu kito įgaudama vis atgrasesnes formas. 1934 m. birželio mėn. į RSFSR ir sąjunginių respublikų Baudžiamuosius kodeksus buvo

* Pažymėtina, kad žodis „tėvynė“ Baudžiamajame kodekse buvo rašomas mažąja raide.

įtrauktas straipsnis apie kariškių – „tėvynės išdavikų“ – šeimų narių atsakomybę ir vėliau jokių pataisų šiuo klausimu įstatyme nebuvo padaryta, nors ne kartą mėginta išplėsti „išdaviko“ sąvoką, priskiriant šiai kategorijai ir civilius asmenis; savaime suprantama, tada jų šeimų nariai irgi būtų buvę traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Nors J. Stalinas dar 1935 m. klastingai pareiškė, kad „sūnus už tėvą neatsako“, tačiau jo vadovaujamas režimas 1937–1938 m. vykdė siaubingas represijas politinių oponentų giminių atžvilgiu; jos visam pasauliui parodė stalininį genderinės politikos pavyzdį: žmonos, kurių kaltė buvo tik ta, kad jos buvo susituokusios su „liaudies priešais“, buvo baudžiamos taip pat žiauriai kaip ir jų vyrai. Tradicinėmis jau tapusios represijos prieš šeimas vyko ir pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo metais.

Vakarų Ukrainos žemes prijungus prie Ukrainos SSR, kilo nauja represijų banga; buvo represuojami šio regiono gyventojų, kuriuos naujoji valdžia laikė savo priešais, šeimų nariai. Viskas vyko pagal seną scenarijų. 1940 m. iš pradžių VKP(b) CK Politinis biuras ir SSRS LKT, paskui ir SSRS NKVD priėmė atitinkamas direktyvas ir instrukcijas, kurios reglamentavo „išdavikų“ ir jų giminių baudimą. Misija lemti pastarųjų likimą buvo patikėta Ypatingajam pasitarimui prie SSRS NKVD².

Į grėsmingą ČSIR sąrašą 1940 m. pateko tėvas, motina, žmona, uošvis, uošvė, broliai, seserys. Paskelbus Ypatingojo pasitarimo sprendimą, visi išvardytieji su sargyba iškart turėjo būti ištremiami trejiems–penkeriems metams. Mažamečius vaikus „humaniškai“ leisdavo išsiųsti į tremtį kartu su suaugusiais³.

Taip pat ir ankstyvą 1944 m. pavasarį, kai iki visiško Vakarų Ukrainos išvadavimo buvo dar toli, valdžia ir jos represiniai baudžiamieji organai, rengdami savo jėzuitiškus planus,

nesugebėjo rasti nieko naujesnio ir nutarė pasiremti minėtomis 1940 m. direktyvomis, kuriose numatyta ištremti žmonas, vaikus ir kitus sovietų valdžios „priešų“ gimines.

Jau 1944 m. kovo 31 d. pasirodė L. Berijos pasirašytas SSRS NKVD įsakymas ištremti į Sibirą (nelaukiant Ypatingojo pasitarimo sprendimo) „aktyvių OUN gaujų dalyvių“ šeimas⁴. Ukrainos SSR NKVD savo ruožtu išleido dvi instrukcijas (1944 m. balandžio 5 ir 15 d.)⁵, kurios reglamentavo pasipriešinimo dalyvių šeimų narių įforminimo ir trėmimo tvarką. Kitaip nei ankstesniuose tokio pobūdžio dokumentuose, minėtų žinybų potvarkiuose nebuvo tiksliai nurodytas giminystės laipsnis, galintis tapti trėmimo pagrindu. Juose nurodyta tremti „visus pilnamečius šeimos narius“, dėl to netrukus prasidėjo neregėta šios gėdingos akcijos savivalė.

NKVD dokumentai buvo lemtingi žmonėms. Juose nebuvo nei preambulės, nei represijų motyvacijos. Pasipriešinimo dalyvių gimines tiesiog besąlygiškai paskelbdavo sovietų valdžios įkaitais. Tai buvo daroma tuo metu, kai režimas galėjo tik spėlioti, kokią mastą įgaus pasipriešinimo judėjimas Vakarų Ukrainos žemėse.

Ukrainos MVD archyve saugomos iš Vakarų Ukrainos ištremtų asmenų kortelės, jose – maksimaliai lakoniška informacija. Iš tų kortelių galima sužinoti ne tik apie Temidės darbo metodus ir padarinius, bet ir apie daugelį kitų aplinkybių, susijusių su represijų procedūra. Kiekvieno ištremtojo (1944–1946 m.) kortelėje, skiltyje „Baudžiamojos kodekso straipsnis“, įrašyta trumpa kaip antspaudas abriavetūra ČSIR. Jau 1947 m. buvo pagaminti keli vienodi antspaudai, kuriuose nurodytas giminystės laipsnis („motina, tėvas, sesuo, dėdė, teta, marti, žentas, giminaitis“ ir pan.) ir standartiškai „UPA dalyvio šeimos narys“, „OUN bandito šeimos narys“, „nelegalo šeimos narys“ ir pan. Suėmimo data pa-

prastai 6–12 mėnesių aplenkdamas atvykimo į tremtį datą; tai rodo buvus ydingą praktiką nuteisti atgaline data. Šie baisūs dokumentai faktiškai atspindi žmogaus likimą ir tai, kad jam kartais dirbtinai būdavo priskiriama giminytė su OUN ar UPA dalyviu: „žento brolis“ ar kas nors panašaus. Kur kas liūdnė lemty ištiko tuos pasipriešinimo dalyvių gimines, kuriems po suėmimo jų veikla būdavo perkvalifikuojama į sunkesnę nusikaltimą; tada būdavo paskelbiamas nuosprendis ir prasidėdavo ilgos klajonės po GULAG'o lagerius.

Pirmieji OUN dalyvių šeimų narių trėmimai vyko tais metais, kai sovietų valdžia vieną po kito paskelbė kreipimuisi į pagrindinius ragindama nutraukti pasipriešinimą ir kartu grasindama represijomis prieš jų artimuosius. Tada vėl išryškėjo režimo klastingumas. Tapo akivaizdu, kad valdžios pažadais negalima tikėti.

Taigi 1944 m. gegužės mėn. pirmieji ešelonai su pasipriešinimo dalyvių šeimų nariais (3493 žmonėmis) pajudėjo iš Rovno ir Volynės sričių Krasnojarsko krašto link⁶. Antrojo pusmečio įvykiai parodė, kad vietos valdžios organai ir NKVD didina tempus ir taip pat uoliai „išvalys“ iš jiems pavaldžios teritorijos „antisovietiškus pavojingus elementus“.

Tokie stalininio režimo ir jo talkininkų ketinimai tapo žinomi ir vokiečių kontržvalgybai, kuri (daugumos patyrusių istorikų ir dokumentus studijavusių archyvistų manymu) sukūrė žinomą 1944 m. birželio 22 d. įsaką, pasirašytą L. Berijos ir Grigorijaus Žukovo, dėl visų okupuotoje teritorijoje gyvenančių ukrainiečių ištėrimo į tolimus SSRS regionus. Iš tiesų šis „teminis“ dokumentas galėjo atsirasti tik tokiomis aplinkybėmis, kai iš tiesų vyko tokie įvykiai. Minėta vokiečių specialioji tarnyba gerai ištyrė sovietinių represijų tradiciją bausti nekaltus žmones ir suklautojo tokį dokumentą, kuris, jų manymu, turėtų padaryti didžiulę psicho-

loginę įtaką platiesiems Ukrainos gyventojų sluoksniams. Nikita Chruščiovas SSKP XX suvažiavime viešai pripažino: „Ukrainiečiai išvengė tokios lemties tik dėl to, kad jų daug, ir nebuvo vietos, kur juos būtų buvę galima ištremti.“⁷ Tačiau imperija darė viską, kad nubautų ukrainiečių tautą už nepaklusnumą ir išmokytų ją gyventi pagal naujus – socialistinius standartus.

Pažymėtina ir tai, kad vykdydama trėmimus sovietų valdžia neatsisakė įprastos praktikos: represuoti žmones pagal iš anksto sudarytus planus. Jau per pirmuosius metus išvadavus Vakarų Ukrainos teritoriją iš hitlerinių okupantų stalininis režimas barbarišku būdu parodė, kokia bus jo politika: vietoj 5 tūkst. žmonių (taip buvo nustatyta sąjunginės vadovybės) į atokias SSRS vietas ištėrė beveik triskart daugiau – 13 320 žmonių⁸, kaltų tik dėl to, kad turėjo giminių, kurie nepatiko valdžiai. Sričių partiniai vadovai akivaizdžiai pademonstravo įprotį organizuoti socialistines lenktynes dėl planų viršijimo – jie lenktyniaudami pranešinėjo respublikos vadovybei apie savo „politinį budrumą“.

1945 m. pradžioje remiantis atitinkamu SSRS LKT sausio 10 d. nutarimu Vakarų Ukrainoje buvo surašyti visi vyresni kaip 15 metų gyventojai ir įvesta visuotinio laidavimo sistema paskiriant vadinamuosius „dešimtininkus“. Tai davė rezultatų. Tais metais buvo ištremta jau 17 497 pasipriešinimo dalyvių šeimų nariai⁹.

1946 m. pradžioje vyko intensyvus rengimasis pirmiesiems po karo SSRS Aukščiausiosios Tarybos rinkimams. Suaktyvėjo ir baudžiamoji represinė sistema: siekiant „stabilizuoti padėtį“ iš Vakarų Ukrainos buvo išvežta tam tikras kiekis „pavojingų“ OUN pagrindininkų giminių. Tačiau vos pasibaigus rinkimams (reikia pripažinti, jie vyko gana sėkmingai), sovietų valdžia laikinai susilpnino spaudimą vietos gyven-

tojams. Tais metais iš Vakarų Ukrainos buvo ištremta beveik tris kartus mažiau pasipriešinimo dalyvių giminių negu ankstesniais metais – 6350 žmonių¹⁰.

Ukrainos SSR vidaus reikalų organų duomenimis, per beveik trejus metus (1944–1946 m.) ištremta 14 729 šeimos – 36 609 žmonės¹¹. Pažymėtina, kad tais metais OUN ir UPA narių giminės buvo tremiami Ypatingojo pasitarimo nutarimu penkeriems metams (pagal SSRS NKVD 1940 m. gruodžio 7 d. instrukciją). 1947–1949 m. čekistai ėmė ignoruoti savo žinybų dokumentus ir griebėsi kitos taktikos – to paties neteisminio organo nutarimu ukrainiečių pasipriešinimo dalyvių gimines pradėjo tremti apskritai nenurodydami termino, labai retai užrašydavo 8–10 metų, o nuo 1950-ųjų – neribotam laikui.

1947 m. spalio mėn. Vakarų Ukrainoje vyko masiniai trėmimai. Jiems rengtasi iš anksto: SSRS Ministrų Taryba 1947 m. rugsėjo 10 d. priėmė nutarimą dėl OUN ir UPA dalyvių šeimų ištremimo¹², spalio pradžioje buvo patvirtintas priemonių planas, kuriame numatyta ištremti 25 tūkst. pasipriešinimo judėjimo dalyvių šeimų, iš viso apie 75 tūkst. žmonių. Tačiau netrukus šis „privalomas“ skaičius pagal direktyvą „iš aukščiau“ buvo padidintas iki 100 tūkst., operacijai vykdyti skirta 50 ešelonų. Trėmimams koordinuoti Lvove įsteigtas operatyvinis štabas, vadovaujamas Ukrainos SSR vidaus reikalų ministro pavaduotojo. Į štabą iš vakarinių sričių atvyko ne žemesnio kaip kapitono laipsnio operatyviniai darbuotojai, jie paskirti ešelonų viršininkais. Jiems buvo įteikta speciali instrukcija, o spalio 14–16 d. surengtas pasitarimas¹³.

Šiems platesnio masto masiniams trėmimams rengtasi itin slapta. Apie juos prieš dvi

tris dienas buvo pranešta tik partijos rajonų komitetų pirmiesiems sekretoriams ir valstybės saugumo atinkamų regionų poskyrių viršininkams. Visi kiti vykdytojai apie būsimą operaciją sužinojo tik spalio 21 d., 6 val. ryto, t. y. prieš pat trėmimų pradžią. Dienos, kuriomis vyko ši operacija, buvo siaubingos visoms Vakarų Ukrainos sritims. Kai kuriuose kalnų rajonuose trėmimai vyko itin sunkiomis sąlygomis. Ten siautėjo sniego pūgos, žmonių pilni sunkvežimiai dešimtis valandų stovėjo įklimpę pusnyse.

Trėmimai baigėsi 1947 m. spalio 26 d. Iš viso ištremta 77 791 žmogus¹⁴.

Po spalio trėmimų OUN išplatino kreipimąsi į tuos žmones, kurie prievarta išvežami į Sibirą ir į „bolševikinius katorgos darbus“. Jame mums nežinomas autorius stengėsi morališkai palaikyti ištremtuosius ir tokios lemties išvengusiuosius šiais žodžiais: „...Jie mano, kad Sibiro sniegynuose ir tamsiuose rūdynų požemiuose bei kasyklose bus palaužta Jūsų laisvę mylinti dvasia ir žvarbūs vėjai išsklaidys Jūsų patriotizmą. Okupantai bolševikai sumanė savo kruvinąją imperiją kurti Jūsų rankomis, rankomis tų, kuriuos jie žiauriai nuskriaudė, išvarę iš gimtųjų namų, ir kurių vaikus kankino... Tų, kuriems gresia tremtis! Nesileiskite sugaunami ir suimami! Jei įtariate būsiant trėmimus – slėpkitės! Jeigu Jūs turite mažų vaikų, esate seni ar nesugebate pasislėpti, tai pirmiausia nepulkite į neviltį! Kiek galite, renkitės išvežimui. Nepalikite priešui savo turto! Imkite su savimi viską, ką galite pasiimti, visa kita sunaikinkite ir išdalykite. Šaltuose, purviniuose vagonuose tolimuose keliuose prisiminkite tuos, kurie jau seniai kankinasi kalėjimuose ir išliko nepalaužti... Visomis, net sunkiausiomis aplinkybėmis išsaugokite savo ukrainietišką dvasią...“¹⁵

* Nutarime numatyta OUN ir UPA dalyvių šeimų narius ištremti į Archangelsko, Čeliabinsko, Čitos, Karagandos, Kemerovo, Kirovo, Molotovo, Sverdlovsko, Tiumenės ir Vologdos sritis.

Įdomu tai, kad 1948 m. sovietų valstybės vadovams pagaliau atėjo į galvą mintis kaip nors pagrįsti savo veiksmus represuojant dešimtis tūkstančių niekuo nekaltų moterų, vaikų ir senelių. Jie ėmė vartoti sau patogią trėmimų priežasties formulotę: „atsakomieji veiksmai“ į ginkluotus pasipriešinimo dalyvių veiksmus*. Šią formulotę vartojo jau ne kartkartėmis, o reguliariai ir nuosekliai, kai už kiekvieną nužudytą ar sužeistą sovietinį aktyvistą ištremdavo nuo 5 iki 10 (kartais ir daugiau) pasipriešinimo dalyvių giminių ar visai su jais nesusijusių asmenų. Tokios retorikos griebėsi ir regionų vadovai, pranešdami apie panašias „atsakomąsias“ represijas.

MGB dar 1947 m. pradžioje buvo pavesta galutinai sutriuškinti ukrainiečių nacionalinį judėjimą. 1948 m. ji visiškai sukomplektavo savo struktūras. Kova su OUN ir UPA įgijo naujų bruožų. Daugiau dėmesio imta skirti agentūrai ir darbui su kadrtais. Stalininis režimas ir toliau vykdė kovines operacijas, represavo pasipriešinimo judėjimo dalyvių šeimų narius, tačiau laikinai sumažino spaudimą. Represijos vyko vangiai ir ne visose srityse, todėl 1948 m. buvo ištremta tik 817 žmonių¹⁶.

Tačiau jau 1949 m., po savotiško „aprimimo“, veiksmai kovos su moterimis, vaikais ir seneliais fronte suaktyvėjo. Tais metais ištremusi 25 527 OUN ir UPA dalyvių šeimų narius¹⁷, Ukrainos baudžiamųjų represinių organų vadovybė staiga pastebėjo „trūkumus“ organizuojant masinius trėmimus. Skandalingiausi buvo atvejai, kai žmonės ilgai laikyti surinkimo punktuose prieš įsodinant į ešelonus (nuo 25 dienų iki trijų ir daugiau mėnesių); neteisingai buvo įfor-

minami dokumentai (trėmė žmones nesant jokių įrodymų, kad jie priklauso nelegalams, arba 80–90 metų senelius); Ypatingasis pasitarimas nutarimus priimdavo praslinkus 6–9 mėnesiams po to, kai ištremtasis pasiekdavo tremties vietą. Respublikos valdžia, išsiuntusi rūsčius laiškus į kiekvieną Vakarų Ukrainos sritį, vėl nusiramino ir toliau priiminėjo iškilmingus raportus iš regionų apie įvykdytus ir viršytus represijų prieš moteris ir vaikus planus.

1949 m. balandžio 1 d. SSRS MVD įskaitoje buvo 2 307 410 specialiai perkeltųjų kartu su jų šeimų nariais, tarp jų – 96 191 „ukrainiečių nacionalistų“ giminaitis¹⁸, arba 25,6 proc. bendro skaičiaus.

1950 m. liūdna ištremtųjų statistika vėl padidėjo. Ukrainos SSR MVD duomenimis, tais metais ištremta 41 149 žmonės¹⁹. Beje, atkreiptinas dėmesys į tai, kad į šį skaičių įėjo iš Vakarų Ukrainos ištremtos jehovininkų ir „buožių“ šeimos.

1950-aisiais baigėsi penkerių metų tremties terminas tiems Vakarų Ukrainos gyventojams, kurie buvo ištremti 1944 m. Šie žmonės pareiškė, kad trokšta grįžti į namus, tačiau respublikos vadovybė to visai nenorėjo. Todėl Ukrainos SSR MVD vadovybė kreipėsi į savo sąjunginę vadovybę, kad ši pasiūlytų Sovietų Sąjungos vadovybei inicijuoti aukščiausiam valstybės įstatymų leidimo organui priimti nutarimą, kuriuo remiantis visi ištremtieji iš Vakarų Ukrainos visam laikui liktų specialiojoje tremtyje²⁰.

Atsakydama į šį „daugiasluoksni“ kreipimąsi SSRS Ministrų Taryba 1950 m. balandžio 6 d. priėmė nutarimą, kuriuo panaikino tremties terminus visiems asmenims, ištremtiems 1944–1949 m. Po dvejų

* SSRS Ministrų Tarybos 1948 m. spalio 4 d. nutarimas ištremti į šiaurinius rajonus OUN dalyvių šeimų narius kaip atsakomoji priemonė, SSRS MVD 1948 m. lapkričio 23 d. įsakymas, *Депортації. Західні землі України кінця 30-х–початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади*. У трьох томах, Львів, 1998, т. 2, с. 312–313.

metų – 1952 m. kovo 11 d. buvo priimtas SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas²¹, kuriuo visiškai atkurtas „teisingumas“: buvusiems pasipriešinimo dalyviams leido susijungti su šeimomis... amžinoje specialiojoje tremtyje! O kad nekiltų pagundos grįžti į namus, jiems, kaip ir prieš dvejus metus jų šeimoms, buvo pritaikytas 1948 m. įsakas, pagal kurį už pabėgimą grėsė 20 metų katorgos.

Susijungus šeimoms, 1953 m. pradžioje tremtyje padaugėjo OUN dalyvių – taip rodė GULAG' o vadovų ataskaitos. Įskaitoje jau buvo 175 063 minėtos kategorijos asmenys. Iš jų – 47 414 vyrų, 83 905 moterys ir 40 247 vaikai iki 16 metų amžiaus²².

Į specialiąją tremtį naujas „kontingentas“ buvo siunčiamas iki 1953 m. pradžios. Jau po J. Stalino mirties išryškėjo, kad totalitarinio režimo priemonės pasikeitė, taip pat ir kovojant su ukrainiečių pasipriešinimo judėjimu Ukrainos SSR vakariniame regione. Tačiau grąžinti žmonių iš tremties valdžia neketino, nors jau 1954 m. nacionalistinio pagrindžio veikla pamažu silpo.

Pasigirstant gana liberalioms mintims, aukščiausieji valstybės valdžios organai ėmė baimintis vadinamojo „atšilimo“. Valstybės vadovai nerimavo dėl galimo reabilitacijos proceso, kuris galėjo nueiti pernelyg toli ir turėti neprognozuojamų padarinių. Tai pripažino ir N. Chruščiovas: „Mes bijojome, kad po atšilimo prasidės potvynis, kurio mes neįstengsime kontroliuoti ir kuriame nuskęsime.“²³

1953–1955 m. priimti nutarimai panaikinti specialiai perkeltųjų teisinio statuso apribojimus negaliojo iš Vakarų Ukrainos ištremtoms šeimoms. Didelė jų dalis išlaisvinta tik po 1955 m. Per trejus metus – iki 1958 m. – remiantis SSRS Ministrų Tarybos

nutarimais ir SSRS Aukščiausiosios Tarybos įsakais dauguma buvusių Vakarų Ukrainos gyventojų buvo išbraukti iš įskaitos ir grįžo į namus, kur jų kaip ir anksčiau nelabai norėjo matyti vietos valdžia. Specialiojoje tremtyje ir toliau liko 38 252 buvę pasipriešinimo dalyviai ir jų šeimų nariai²⁴. Minėti asmenys buvo galutinai išvaduoti tik 1962 m.

Tačiau nei tada, nei vėliau sovietų valdžia neatsiprašė tų moterų ir vaikų, kuriuos ji prievarta ištrėmė iš gimtosios žemės. Niekas ir niekada neatsakė jiems į paprastą klausimą: už ką jie buvo taip griežtai nubausti? Nors ir J. Stalinas, ir jo šalininkai bei sekėjai atsakymą žinojo. Totalitariniam režimui jis buvo paprastas ir net banalus: kad sunaikintų visus galimus opozicinių veiksmų ir net minčių šaltinius.

Iš esmės tai, kas aštuonerius metus vyko Vakarų Ukrainoje, tebuvo kerštas iš baimės. Bijoti iš tiesų buvo ko. Juk Vakarų Ukrainoje nebuvo atvejų, kad bijodami galimo diskriminavimo kas nors iš pasipriešinimo dalyvių artimųjų atsižadėtų savo giminių (Didžiojoje Ukrainoje taip pasitaikydavo vykstant totaliam terorui ketvirtajame dešimtmetyje). Tie žmonės buvo stiprios dvasios, jiems būdingas vidinis pasipriešinimas stalininiam režimui. Didelė neteisybė yra tai, kad politinių represijų aukomis Ukrainoje iki šiol nepripažinti tremtyje gimę vaikai.

Pabaigai būtina paminėti nepaneigiamą faktą, kad trėmimai Vakarų Ukrainoje buvo didelio politinio teroro, kurį vykdė valstybė, sudedamoji dalis. Jie įgijo masinį ir totalų pobūdį. Savo išties tragiškais padariniais jie turi nemažai humanitarinės katastrofos požymių. Juk stalininis režimas sąmoningai ir nuosekliai vykdė prievartą prieš daugybę žmonių, mėgino atimti iš jų moralinius orientyrus ir galiausiai juos tiesiog sunaikinti.

Nuorodos

¹ Э. Энн, *Історія ГУЛАГ'у*, перевод с английского, Киев, 2006, с. 102.

² „Лубянка. Сталин и НКВД–НКГБ–ГУКР «Смерш». 1939–март 1946“, *Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти*, Москва, 2006, с. 201–204.

³ Ibid., с. 203–204.

⁴ *Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий*, Курск, 1999, ч. 1, с. 450–451.

⁵ Ukrainos MVD valstybinis archyvas (toliau – MVD VA), f. 15, ap. 1, b. 37, l. 1–2, 18–20.

⁶ Ibid., b. 32, l. 109–111.

⁷ С. Кульчицкий, „Демографические потери Украины в XX ст.“, *Эркало недели*, Но. 39(514), 2–8 октября 2004 г.

⁸ Ukrainos MVD VA, f. 15, ap. 1, b. 32, l. 109–111.

⁹ Ukrainos saugumo tarnybos valstybinis archyvas (toliau – UST VA), f. 13, b. 372, t. 95, l. 386.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ukrainos MVD VA, f. 15, ap. 1, b. 48, l. 76–77.

¹² І. Винниченко, *Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, выслання*, Київ, 1994, с. 69.

¹³ Ukrainos MVD VA, f. 15, ap. 1, b. 51, l. 1–5.

¹⁴ UST VA, f. 13, b. 372, t. 95, l. 100.

¹⁵ Cituojama iš: *Депортації. Західні землі України кінця 30-х–початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади*. У трьох томах, Львів, 1998, т. 2, с. 301–302.

¹⁶ UST VA, f. 13, b. 372, t. 95, l. 386.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Rusijos Federacijos valstybinis archyvas (toliau – RFVA), f. 9401, ap. 2, b. 234, l. 343.

¹⁹ UST VA, f. 13, b. 372, t. 95, l. 386.

²⁰ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 525, l. 5–6.

²¹ *Депортация народов СССР (1930-е–1950-е годы)*, Москва, 1992, ч. 1, с. 74–75.

²² *Депортації...*, с. 346.

²³ Cituojama iš: Э. Энн, op. cit., с. 399.

²⁴ Ukrainos MVD VA, f. 15, ap. 1, b. 121, l. 11, 182, 271.